

अभावः । तत्पर्यायः । अ२ नो ३ न ४ ।
इत्यमरः ॥ अ२ अना ६ ना ७ । इति
भरतः ॥ (यथा, महाभारते । ४ । २४ । १३ ।
“नहि विद्मो गतिं तेषां वारं हि नरसत्तम ! ॥)
नहुषः, पुं, (नहते इति । नह + “पूनुहिकलिभ्य
उषच् ।” उष्ण । ४ । ७५ । इति कर्त्तरि
कर्म्मणि वा उषच् ।) नागभेदः । (यथा,
महाभारते । १ । ३५ । ६ ।

“आप्तः करोटकस्त्रैव शस्त्रो बालिशिखस्तथा ।
निष्ठानको हेमगुहो नहुषः पिङ्गलस्तथा ॥”)
चन्द्रवंशीयराजभेदः । इति मेदिनी । घ, ३८ ॥
स च पुरुरवसो ष्येष्ठपुत्रस्यायुवः सुतः । इति
पुराणम् ॥ (अयं हि अगस्त्यशपात् अजा-
गरत्वमाप्तो वनमध्ये बहुकालं स्थितवान् ततः
कदाचित् भीमं प्रयत्न युधिष्ठिरात् सुक्तिमाप ।
एतद्विबरणं यथा, महाभारते । ३ । १८१ ।
३३—४५ ।

“अहं हि द्विवि दिव्येन विमानेन चरन् पुरा ।
अभिमानेन मत्तः सन् किञ्चिन्नान्यद्विचिन्तयम् ॥
ब्रह्मर्षिदेवगन्धर्व्यचरात्सपन्नगः ।
करान्मम प्रयच्छन्ति सर्वे त्रैलोक्यवासिनः ॥
चक्षुषा यं प्रपश्यामि प्राणिनं पृथिवीश्वर ! ।
तस्य तेजो हरान्यासु तद्दि दृष्टेर्वलं मम ॥
ब्रह्मर्षीणां सहस्रं हि उवाच शिविकां मम ।
स मामपनयो राजन् ! भंश्यामस वै श्रियः ॥
तत्र ह्यगस्त्यः पादेन वहन् सृष्टो मया सुनिः ।
अगस्त्येन ततोऽस्तुक्तो ध्वंस सर्पति वै रथा ॥
ततस्तस्माद्दिमानायात् प्रच्युतच्युतभूषणः ।
प्रपतन् बुबुधेत्मानं बालीभूतमधोमुखम् ॥
अयाचन्तमहं विप्रं श्रापस्थान्तो भवेदिति ।
प्रमादात् संप्रभृदस्य भगवन् ! चन्तुमहंसि ॥
ततः स मासुवाचेदं प्रपतन्तं ह्यपान्वितः ।
युधिष्ठिरो धर्मराजः श्रापात्तां भोचयिष्यति ॥
अभिमानस्य घोरस्य पापस्य च नराधिप ! ।
फलं क्षीणे महाराज ! फलं पुण्यमवाप्स्यसि ॥
ततो मे विस्मयो जातस्तद्दृष्ट्वा तत्रस्यो बलम् ।
ब्रह्म च ब्राह्मणत्वञ्च येन त्वाहमचक्षुदम् ॥
सर्वं दमस्तपो दानमहिंसा धर्मनिव्यता ।
साधकानि सदा पुंसो न जातिर्न कुलं वृष ! ॥
अरिष्ट एष ते भ्राता भीमसेनो महाबलः ।
स्वस्ति तेऽस्तु महाराज ! गमिष्यामि दिवं पुनः ॥
वैशम्पायन उवाच ।

इत्युक्त्वाजगरं देहं सुक्ता स नहुषो वृषः ।
दिव्यं वपुः समास्थाय गतस्त्रिदिवमेव हि ॥” ॥
(नहति सर्वाणि भूतानि माययेति । विष्णुः ।
यथा, महाभारते । १३ । १४६ । ४७ ।
“इष्टो विशिष्टः शिष्टेष्टः शिखण्डी नहुषो
वृषः ॥”)

नहुषाखं, स्त्री, (नहुष आख्या यस्य ।) तगर-
पुत्रम् । इति राजनिर्घण्टः ॥

नहुषात्मजः, पुं, (नहुषस्य आत्मजः ।) ययाति-
राजा । इति पुराणम् ॥ (वाचलिङ्गेऽपि

दृश्यते । तथाहि महाभारते । १ । ७८ । १४ ।
“अथ तं देशमभ्यागाद्ययातिर्नहुषात्मजः ॥”)
ना, अ, (नह वन् + बाहुलकात् डा ।) नहि ।
अभावः । इत्यमरटीकायां भरतः ॥
ना, [ऋ] पुं, (नयति नीयते वा । नौ प्रापणे +
“नयतेङिच्” । उष्णं २ । १०१ । इति ऋ प्रत्ययः ।
स च ङित् ।) पुरुषः । इत्यमरः । २ । ६ । १ ॥
(यथा, माघः । २ । ४२ ।
“विधाय वैरं सामर्थं गरोरौ य उदासते ।
प्रचिद्योर्द्विषं कञ्चै श्रेरते तेऽभिमारतम् ॥”)
नाकः, पुं, (न कं सुखमिति अकं दुःखम् । तन्नास्थ-
त्रेति ।) खर्गः । इत्यमरः । १ । १ । ६ ॥ (यथा,
भट्टिः । १ । ४ ।

“सन्तर्पयो नाकसदां वरेण्यः ॥”

नभः । इति निघण्टुः । १ । ४ ॥ यथा, महा-
भारते । १ । १७२ । ६ ।

“य एष द्विवि धिष्णोऽन नाकं आप्नोति तेजसा ॥”
स्त्री, अस्त्रजातिविशेषः । यथा, महाभारते ।
५ । ६६ । ४० ।

“काकुदीकं शुक्रं नाकमचिसन्तप्त्वनं तथा ।
सन्तानं नर्सेवः घोरमास्यमादकमष्टमम् ॥
एतैर्विद्धाः सर्वे एव मरुणं यान्ति मानवाः ॥”
चन्द्रियजातिविशेषः । यथा, वायुपुराणे ।

“नव नाकास्तु भोऽस्त्रिणो पुरीं चम्पावतीं वृषाः ॥”)
नाकनाथः, पुं, (नाकस्य खर्गस्य नाथः ।) इन्द्रः ।
इति त्रिकाण्डशेषः ॥

नाकनायकः, पुं, (नाकस्य नायकः ।) इन्द्रः ।
यथा, नैषधे ५ सर्गः ।

“स अतीव विद्यदन्तरगाधं
नाकनायकनिकेतनमाप ॥”

नाकनायकपुरोहितः, पुं, (नाकनायकस्य इन्द्रस्य
पुरोहितः ।) दृष्टव्यः । यथा,—

“स्त्रीयधर्मतनयद्वयस्थितो
नाकनायकपुरोहितः शुभः ॥”

इति ज्योतिषतत्त्वम् ॥

नाकी, [न्] पुं, (नाकः खर्गो वासस्थानत्वेना-
स्त्यस्येति । नाक + इनिः ।) देवता । इति
हेमचन्द्रः ॥ (यथा, राजेन्द्रकण्ठपुरे । ६ ।

“देवाकर्ण्य नाकिनां पुरि वृषां लोके पुरे
भोगिनाम् ॥”)

नाकुः, पुं, (नस्यतेऽनेनेति । नम + “प्रलिपाटि-
नमिमनिचर्नां गुक्पटिनाकिधतश्च ।” उष्णं
१ । १६ । इति उः घातोर्नाकिः । इकार उच्चा-
रणार्थः ।) वल्मीकः । इत्यमरः । २ । १ । १४ ॥
सुनिविशेषः । पर्वतः । इति मेदिनी के, २७ ॥

नाकुलः, पुं, (नकुलस्य गोत्रापत्यम् । नकुल +
“ऋथन्वकट्टिणिकुरभ्यश्च ।” ४ । १ । ११४ ।
इत्यण् ।) नकुलपुत्रः । इति सिद्धान्तकौमुदी ॥
(यथा, महाभारते । ६ । ४७ । ५१ ।

“श्वराः कुखलाश्चैव वतुसाश्च सह नाकुलैः ।
नकुलः सहदेवश्च वारं पचं समाश्रिताः ॥”
तन्निविशेषे, स्त्री । यथा, कूर्मपुराणे ।

“एवं सम्बोधितो रुद्रो माधवेन सुरारिणा ।
चकार भोहृशशास्त्राणि केशवोऽपि शिवेरितः ।
कापालं नाकुलं वारं भैरवं पूर्वपश्चिमम् ।
पञ्चरात्रं पाशुपतं तथान्यानि सहस्रशः ॥”
नकुलस्येदम् । तस्येदमित्यण् । नकुलसम्बन्धिनि,
त्रि ॥ (न आकुलः इति विग्रहे । अनाकुलश्च ॥)
नाकुली, स्त्री, (नकुलेन दृष्टा पीता वा । नकल +
अण् + डीप् ।) कुक्कुटीकन्दः । राक्षा । चविका ।
इति मेदिनी । वे, १०१ ॥ यवतिका । श्वेतकण्ट-
कारी । कन्दविशेषः । नाइ इति ख्याता ॥
तत्पर्यायः । सर्पमन्त्रा २ सुगन्धा ३ रक्त-
पत्रिका ४ ईश्वरी ५ नागगन्धा ६ अहिभुक् ७
सरसा ८ सर्पादनौ ९ बालगन्धा १० । अस्या
गुणाः । तिक्तत्वम् । कटुत्वम् । उष्णत्वम् ।
त्रिदोषानेकविघनाशिलश्च । इति राजनिर्घण्टः ॥
नाचत्रं, स्त्री (नचत्रस्येदमिति । नचत्र + “तस्ये-
दम्” ४ । ३ । १२० । इति अण् ।) नचत्र-
सम्बन्धि । (यथा, सूर्यसिद्धान्ते । १४ । १५ ।
“भचक्रभ्रमणं निबन् नाचत्रं दिनसुचते ।
नचत्रनाम्ना मासास्तु ज्ञेयाः पर्वान्तयोगतः ॥”)
मासविशेषे, पुं । स च द्विविधः । सप्तविंशति-
नचत्रात्मक एकः । यथा, विष्णुधर्मोत्तरे ।
“नचत्रसत्राययनानि चैन्दो-
र्मानेन कुर्याद्भगवन्नात्मकेन ॥”

सप्तविंशतिनचत्रात्मकेन ।
“सर्वैर्चपरिवर्त्तैश्च नाचत्र इह चोच्यते ।”
सप्तविंशतिनचत्रावच्छिन्नो नाचत्रः । अस्य
प्रयोजनं नचत्रसत्रादौ । जन्मनचत्रे शुनिभौम-
वारयोगे मनोदुःखदाने च । यथा, दौषि-
कायाम् ।

“जन्मन्वर्त्ते यदि स्यातां वारौ भीमशुनैश्चरौ ।
स मासः कल्पासौ नाम मनोदुःखप्रदायकः ॥”
द्वितीयः षष्टिदशकनचत्रभोगकालरूपदिन-
चिंशदात्मकः । यथा, सूर्यसिद्धान्ते । १ । १२२ ।
“नाडीषष्ट्या तु नाचत्रमहोरात्रं प्रचक्षते ।
तन्निश्रता भवेन्मासः सावनेऽर्कोदयेस्तथा ॥”
द्वितीयस्य प्रयोजनं आयुर्गणनायाम् । यथा,
“आयुर्दये स्तुतं प्राज्ञैर्नाचत्रं षष्टिनाडिकम् ॥”
इति मन्त्रमासतत्त्वम् ॥

नाचत्रिकः, पुं, (नचत्रादागतः । नचत्र + ठच् ।)
नाचत्रमासः । यथा, शब्दरत्नावल्याम् ।
“नचत्रगणनेनेव नाचत्रिक उदाहृतः ॥”

नाचत्रिकी, स्त्री, (नाचत्रिक + डीप् ।) नचत्र-
दशा । यथा, “कलौ नाचत्रिकी दशा ।” इति
ज्योतिषम् । अस्या विवरणं दशाशब्दे द्रष्टव्यम् ॥
नचत्रसम्बन्धिनि, त्रि ॥

नागं, स्त्री, (नगो पर्वते भवम् । नग + अण् ।)
रङ्गम् । सीसकम् । (अस्य पर्यायो यथा,—
“नागं महाबलं चीनं पिष्टं योगेश्वरीसकम् ॥”
इति वैद्यकरत्नमालायाम् ॥)
करणविशेषः । इति मेदिनी । गे, ६ ॥ नाग-
करणजातफलम् । तथा,—